

KAREL RICHTER

Ave Caesar I

CESTA VZHŮRU
(100–62 př. n. l.)

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

PhDr. Petr Hofman (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, ředitel Ústavu světových dějin
na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

PhDr. Karel Richter, CSc. (předseda Klubu autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENŮTĚ
VÁLKY

EDICE

KAREL RICHTER

Ave Caesar

CESTA VZHŮRU
(100–62 př. n. l.)

ŽIVOTNÍ DRAMA GENIÁLNÍHO
VOJEVŮDCE A STÁTNÍKA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2014

Cover © Karel Kárász, 2014

Drawings © Martin Ďásek, 2014

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-210-5

OBSAH

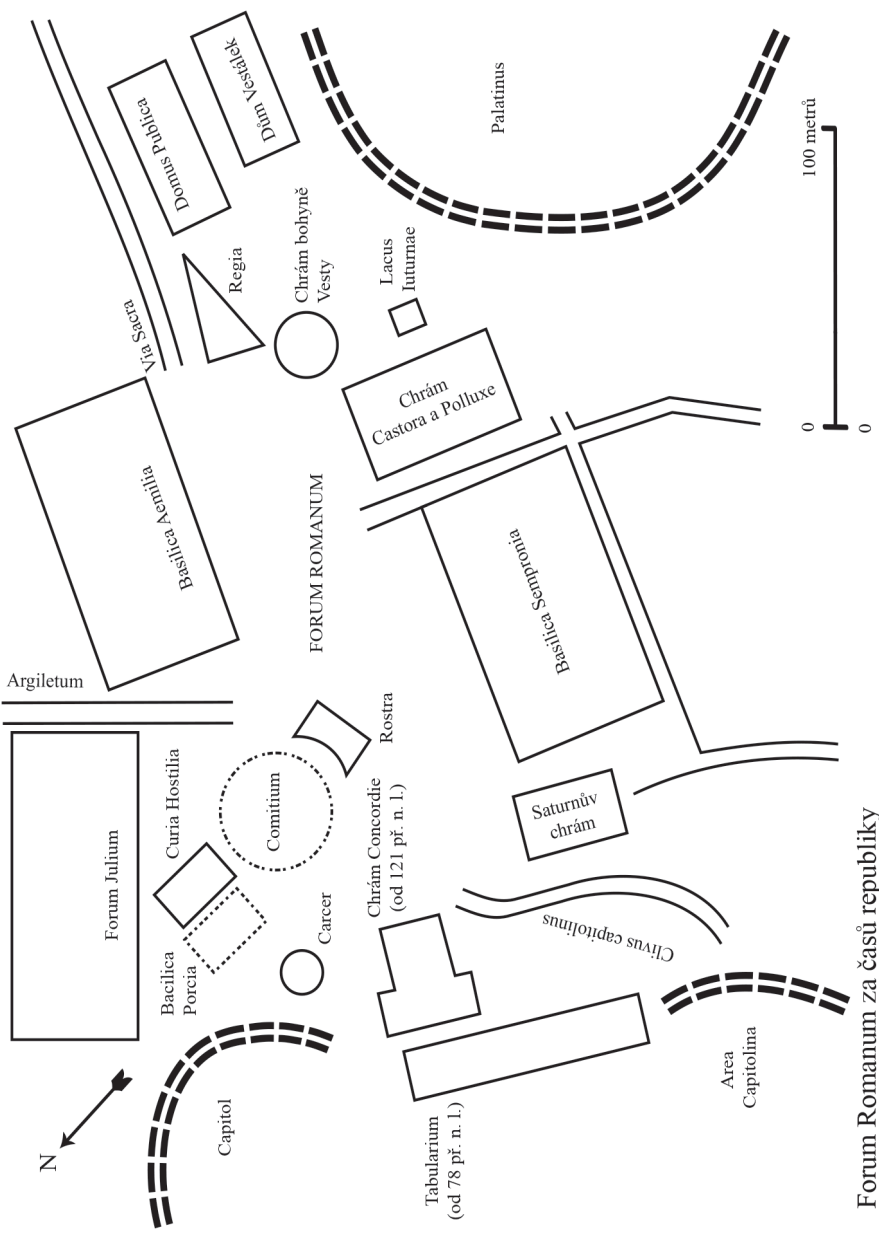
Vražedné spiknutí	12
Konečně syn	23
Soumrak republiky	29
Léta zrání	46
Čas vichrnných událostí	51
Pochod na Řím	63
Protisullovska revolta	68
Gaiova plnoletost	75
Válka s Mithridatem	88
Pomsta se blíží	97
Úspěšný vzdor	117
Asijské dobrodružství	125
Boje s piráty	147
Návrat	155
Svízelná cesta na Rhodos	178
Nenadálé události	199
Sertoriův odboj	207
Opětné shledání	210
Pontifex a vojenský tribun	215
Povstání otroků	224
Rivalita vítězů	238
Čekání v pozadí	247
Hispanská mezihra	257
Ve víru dění	261
Mezi Pompeiem a Crassem	269

S pravomocí soudce.....	298
V čele kněžstva.....	309
Co chystá Catilina?	318
S kým jde Caesar?	335
Chronologie událostí.....	343
Literatura.....	345

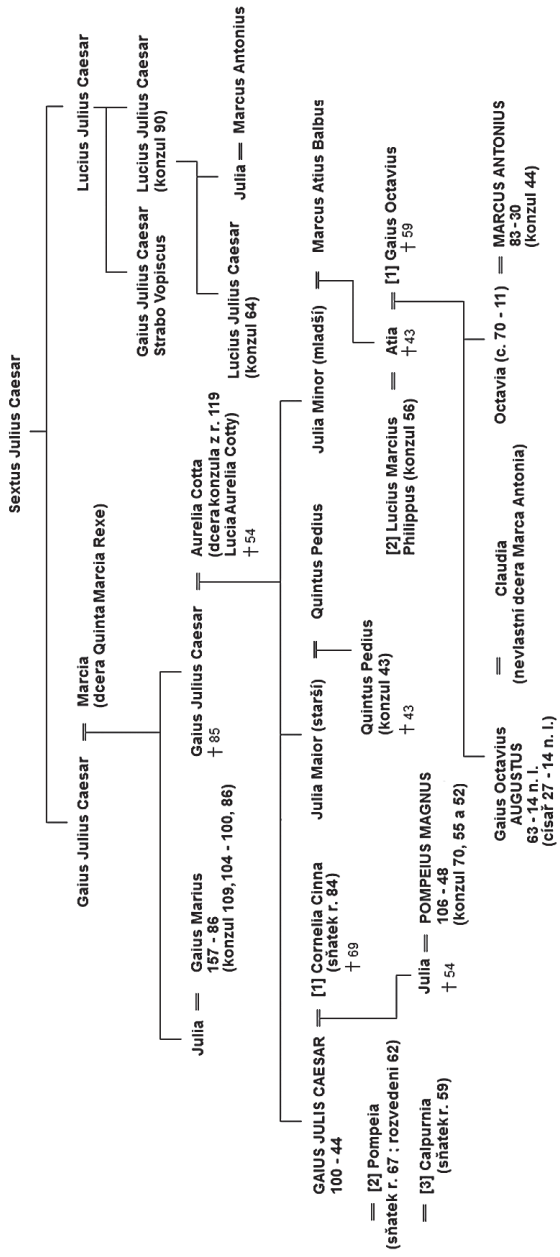
ITÁLIE

Římská Itálie

Forum Romanum za časů republiky

Rodokmen Gaia Julia Caesará

* Všechna data, pokud není uvedeno jinak, jsou před naším letopočtem.

VRAŽEDNÉ SPIKNUTÍ

Již několik let kolovaly v Římě i v celé Itálii pověsti o spiknutí proti všemocnému vojevůdci, konzulovi a diktátoru Gaiu Juliu Caesarovi, obávanému a uctívanému jako nikdo předtím. Nic určitějšího se však nikdy nepotvrdilo. Když Caesar v senátu obžaloval tribuny Marullu a Caesetia z šíření pomluvy, že usiluje o monarchickou samovládu, prohlásil, že sice zasluhují smrt, ale že bude spokojen, budou-li pouze zbaveni úřadu. Namísto vděku ho Marullus počal, jak dosvědčuje Appianos, hojně pomlouvat, že si přeje královský titul a že se o jeho dosažení také již několikrát pokusil a stal se nakonec skutečným tyranem. Tribunský úřad byl ovšem posvátný a nedotknutelný podle starobylého zákona a přísahy, takže se Caesar postihem tribunů dopustil provinění, jež ve veřejnosti vzbudilo pobouření. Sám si uvědomoval, že kromě obdivovatelů a stoupců má i nemálo nepřátel. Až do začátku roku 44 př. n. l. jeho bezpečí zajišťovala hispánská osobní stráž, jejichž služeb se vzdal, když mu senát složil přísahu věrnosti zároveň s nabídkou vytvoření nové dobrovolné osobní stráže z ozbrojených senátorů a equitů. Nabídka však přičiněním odpůrců vyzněla naprázdno.

Zato spiknutí s cílem jeho svržení nabývalo čím dál určitější podoby. Svorně sdíleným motivem jeho účastníků byl nesouhlas, že Caesar jako jediný třímá v rukou natrvalo moc tak velkou, že to vylučuje trvání svobodné republiky. Místo toho, aby stát řídili každoročně volení magistráti, kontrolovaní senátem, který schvaluje zákony na základě svobodných debat, Caesar činí důležitá rozhodnutí, i když namnoze správná, samojediný, podle své libosti, nanejvýš se svými nejbližšími rádci, za zavřenými dveřmi své pracovny, bez vědomí senátu.

Snažil se sice zachovávat vnější tradiční vzhled republiky, jenže magistráti nebyli již voleni, ale jím jmenováni. Senát se sice scházel k debatám, ale usnášel se vždy v souladu s Caesarovou vůlí. On to také byl, kdo Caesarovi navrhl a odhlasoval většinu nebetyčných poct. Soudy sice nadále dbaly na dodržování zákonů, ale zákony se shodovaly s Caesarovým přáním a poroty tvořili nyní výhradně představitelé senátorů a equitů. Sullovo nařízení, že z jedné třetiny mají být složeny ze zástupců veřejnosti, tribunů aerarii, Caesar zrušil. Třebaže se obvykle

vyznačoval zdvořilostí a vlídným jednáním se snahou vyhovět prosebníkům a odpouštět kajícím provinilcům, během let, kdy velel legiím, si zvykl vydávat příkazy, které se okamžitě plnily. Jako konzulovi a diktátoru se mu čím dál častěji stávalo, že neovládl netrpělivost při průtazích vyvolaných vyvracením nejapných námitek proti svým rozhodnutím, osopoval se na oponenty a podléhal výbuchům zlosti, zvláště když přitom narážel na nechotu či neschopnost. Senátoři mu měli za zlé povýšenecké chování. Když se například k němu dostavili, aby mu sdělili senátní nabídku nových poct, jeho ani nenapadlo, aby povstal ze svého zladeného křesla a srdečně je pozdravil. Vyvolávalo to dojem, jako by pohrdal důstojností senátorského stavu. Příčinou jeho mimovolné nezdořilosti mohla být i nechuť přijmout nějaké další pocty, jež sám pokládal za nadbytečné dráždění veřejnosti, anebo že se o něj pokoušela závrať věštící epileptický záchvat, jemuž se snažil čelit úporným soustředěním vůle k jeho potlačení.

Nespokojenci sdružující se s úkladnými spikleneckými záměry stáli v době občanské války většinou na Caesarově straně a zastávali namnoze vysoké funkce. Třeba takový Gaius Trebonius. V galské válce se účastnil bojů jako legát, později řídil obléhání Massilie. Po svém návratu ze Španělska jej Caesar v roce 45 př. n. l. odměnil úřadem konzula. Již tehdy přesto sprádal pavoučí síť proticaesarovského spiknutí a v opatrném rozhovoru zjišťoval, zda by se k němu nebyl ochoten připojit i Marcus Antonius, který se dočasně ocitl u Caesara v nemilosti. Antonius však zachoval diktátorovi neoblomnou věrnost.

Překvapivě se k spiklencům přidal tehdy jedenačtyřicetiletý Caesarův oblíbenec Marcus Junius Brutus, jehož matka Servilie byla velkou Caesarovou láskou a jehož sám Caesar pokládal za svého syna. Neměl nejmenší osobní důvod k nenávisti. Vždyť Caesar mu odpustil příklon k Pompeiovi, jmenoval ho správcem Galie Předalpské a poté římským městským praetorem. Brutus, jak dosvědčuje Plutarchos, měl ve všem účast na Caesarově moci, pokud si to jen přál. Kdyby byl chtěl, mohl být prvním z Caesarových přátel a mít na něj největší vliv. Avšak městským praetorem si přál být i jeho švagr Cassius, manžel jeho sestry a Caesarovy chvilkové milenky Junie Tertie, proslavený úspěchy ve válce s Parthy. Cassius dostal sice jinou praeturu, ale v hněvu nad tím, že v Římě byla dána přednost Brutovi, neusmířen obdrženým praetorstvím, zanevřel

na Caesara. Ale i na Bruta, jehož se navíc snažil poštvat proti Caesarovi neustálým nabádáním, aby se nedal zaslepit kouzly Caesarovy přízně, aby se vystříhal přátelství s tyranem, který nechce odměnit jeho ctnost, ale zlomit jeho sílu a zničit jeho samostatnost, s cílem učinit z něho svůj nástroj.

K Brutově účasti na spiknutí přispěly i vnější vlivy připomínající hrdou rodinnou tradici. Jeden z jeho předků údajně roku 509 př. n. l. svrhl a vyhnal posledního římského krále, a umožnil tak založení republiky. Jako odchovanec helenistické filosofie pokládal Marcus Junius tyranii za nesnesitelné zlo. A když se na soše jeho předka Bruta pojednou objevily nápisy: „Kéž bys byl ještě dnes mezi námi!“ a „Kéž by žil Brutus!“ a když na svém praetorském křesle nacházel lístky se slovy „Brute, ty spíš!“, nebo dokonce „Ty nejsi Brutus!“, uvědomil si, že se po něm žádá, aby se v duchu rodového odkazu přičinil o odstranění Caesara, který se stal tyranem.

Když se Cassius jednou v kruhu přátel zeptal, co soudí přítomní o způsobu svržení Caesara, shodli se na jeho zavraždění. Usoudili přitom, že k provedení takového plánu je spíše než síly a odvahy zapotřebí, aby se na aktu zabítí podíleli všichni bez výjimky, ovšem ten, kdo zasadí první ránu, musí být muž proslulého jména prokazujícího spravedlnost tohoto činu. Kdo jiný by to mohl být než Marcus Brutus? Bylo jasné, že neujme-li se Brutus vedoucí role v této akci, nebudou mít ostatní účastníci spiknutí dostatek odvahy k činu, který by jim mohl být vytykán jako zločin vraždy. Celý svět by byl jistojistě přesvědčen, že kdyby šlo o vznešený a poctivý vlastenecký záměr, neodřekl by účast na něm Brutus, synovec strážce mravů Catona a potomek Lucia Iunia Bruta, který před více než čtyřmi sty padesáti lety svrhl vládu krále Tarquinia Zpupného a vyhnal všechny jeho stoupence z Říma.

Cassius uznal opodstatněnost vyslovených názorů a vydal se za Markem Brutem, i když mezi nimi nepanovala přílišná shoda. Vybídl ho, aby zapomněli na vše, čím kdy jeden druhému ublížil, a v přátelském rozhovoru, který se rozpředl, se ho otázal, zda se zúčastní zasedání senátu 1. března. „Dozvěděl jsem se,“ dodal, „že na něm chtějí Caesarovi přátelé podat návrh, aby byl Caesar provolán králem.“

„Já se nezúčastním,“ odvětil odhodlaně Brutus.

„Ani já, ale co kdyby pro nás poslali, takže bychom museli přijít?“

„Pak bych nemohl déle mlčet. Mou povinností je hájit svobodu a třeba pro ni zemřít.“ Cassius vyskočil ze židle: „Žádný Říman nesmí připustit, abys zemřel. Cožpak nevíš, Brute, jak se věci mají? Domníváš se snad, že lidé, kteří zasypávají tvou soudcovskou stolicí lístky, přicházejí od tkalcovského stavu nebo od prodejního pultu? Netušíš, že to jsou nejlepší muži ve státě? Od jiných praetorů žádají tito lidé dary, hry nebo gladiátorské zápasy. Ty máš povinnost vůči svým předkům! Od tebe žádají nejlepší občané, abys svrhl vládu tyrana. Jsou odhodláni s radostnou myslí všechno pro tebe podstoupit, předstoupíš-li před ně tak, jak od tebe očekávají a jak po tom touží.“ Pak Bruta, podle historických svědectví, objal, rozloučil se s ním a odebral se zpět ke svým přátelům. K nim patřil i Quintus Ligarius. Jako bývalý stoupenec Pompeiův byl obžalován, ale Caesar mu udělil milost. Přesto Ligarius zůstal jeho zarytým nepřítelem. Dychtivě se účastnil spikleneckých porad. Když jednou pro nemoc nemohl přijít, Brutus ho navštívil. „Ligarie,“ oslovil ho, „teď není čas na stonání!“ Ligarius se nadzvedl na loži, uchopil Bruta za ruku a pronesl rozhodným hlasem: „Brute, jestli pomýšlíš na to, co je hodno Bruta, jsem zdrav!“

K spiklencům se přihlásil i Markův jmenovec Decimus Brutus, který v Caesarových službách za galského tažení zbudoval válečnou flotilu, s níž zlikvidoval loďstvo Venetů. Spráhl se s nimi také legát Galba. Spříseženci, jichž bylo celkem přes šedesát, se pokusili získávat další spolupachatele navazováním kontaktů s předními aristokraty, k nimž měli důvěru. Zvlášť se zaměřovali na odvážné podnikavce, kteří se v touze po zisku nebáli ani smrti. Svěřovali se jim se svým vražedným záměrem a přemlouvali je k spoluúčasti. Vedli nadšené řeči o svobodě a přesvědčovali sebe i jiné, že ji mohou obnovit pouze zabitím Caesara. Exkonzula Cicerona pro jeho opatrnickou bázlivost nechali stranou, stejně jako epikurovce Statilia, jenž vyslovil mínění, že moudrý člověk, posuzující věci rozumně, nemá mravní povinnost vrhat se do nepokojů a záhuby pro zebřavý dav a bláznů. Favonius je varoval, že občanská válka, která by mohla z jejich činu vzejít, by byla horší než nezákonná monarchie. Labeo se nejprve zdráhal souhlasit se spoluúčastí, ale když si všechno znovu rozvážil a patrně dospěl k závěru, že by mu mohla vynést i kariérní vzestup za nově nastolených poměrů, rozhodl se k spiklencům nakonec s radostí připojit. Představovali si, že po Caesarově smrti se obnoví staré pořádky,

úřady opět budou pracovat podle starých republikánských zákonů, Řím bude spravován senátem a svobodně volenými magistráty. Uvažovali o Cassiově návrhu zabít pro jistotu i Caesarova spolukonzula Marka Antonia, ale Brutův nesouhlas je přiměl od tohoto záměru upustit.

Jednu chvíli Caesar pojal proti Brutovi podezření, neboť k jeho sluchu se v neurčitých náznacích doneslo, co se proti němu pod jeho vedením chystá. Obával se, jak tvrdí Plutarchos, jeho hrdého smýšlení, jeho obliby a velikého okruhu přátel, ale věřil jeho čestné povaze. Jeho názor na Bruta vyplývá z výroku proneseného v kruhu přátel, když kdosi z nich vyslovil podezření, že Antonius a Dolabella jsou spiklenci: „Netřeba se obávat dobře živených, krásně načesaných mužů, ale bledých a hubených.“ Všem bylo jasné, že má na mysli Bruta a Cassia. Na hlasité upozornění, že si má přece jen dát pozor na Bruta, mávl rukou: „Nemyslíte, že Brutus raději počká na mé dožití?“

Brutus byl člověk mírné, nenásilné povahy. Nacházel zalíbení v umění, vědě a historii. Jeho názory hluboce ovlivnil řecký filosof, historik a teoretik státu Polybios, zanícený obdivovatel římské moci a velikosti. Připisoval jí vyspělosti římské ústavy jako účelného skloubení prvků zřízení monarchistického, aristokratického a demokratického. Tuto vyspělou ústavu doživotní diktátor potlačoval a likvidoval. Proto se Brutus nakonec přiklonil k plánům na odstranění Caesara, jež uznal za nezbytné k záchraně a obnově funkce římské ústavy.

Radikálním a zcela bezohledným strůjcem atentátu byl ovšem Cassius. Člověk zlostné povahy, schopný nenávidět každého, kdo měl větší moc než on. Získal pověst vojensky zdatného velitele, bezcitně chtivého majetku a moci. Caesar mu sice prominul příslušnost k pompeiovcům a svěřil mu úřad praetora, ale neskrýval, že si ho nijak neváží, což přičivilo Cassiovu nevraživost vůči němu.

Caesarovi nutno přiznat, že ačkoli se nacházel v postavení samovládného diktátora na úrovni monarchy a byl spiklenci nazýván tyranem, neuchyloval se k tyranským krutostem a svou moc používal v podstatě pro obecné dobro. V republice po ukončení občanské války jeho zásluhou zavládl mír a stát byl nesporně spravován lépe než v uplynulých desetiletích, i když se diktátor uchýloval k účelnému porušování tradičních forem. Pokládaje republiku za prázdný pojem, neuvědomoval si, že pro mnohé občany jakkoli užitečné změny staré fasády jsou s nevolí

přijímanou vládcovskou svévolí. Podcenil nebezpečí opozičních úkladů. Opatření k zajištění své bezpečnosti odmítal tvrzením, že nejlepší ochranou je vděčnost spokojených občanů a že rozhodně nemíní žít ve strachu pod neustálou ochranou.

V předjaří roku 44 př. n. l. začínali mít spiklenci naspěch. Věděli, že se Caesar chystá v souvislosti s tažením proti Parthům již 18. března opustit Řím, a bylo jim jasné, že až se po několika letech vrátí do Říma jako vítězný dobyvatel světa, nebude už síly, která by ho mohla svrhnout z trůnu.

Den před 15. březnem v mramorové budově pompeiovské kurie, kde se mělo nazítří sejít slavné shromáždění 900 senátorů, otroci s košťaty a hadry pečlivě uklízeli všechny prostory, aby nikde ani smítko nehyzdilo vznešenou nádheru sídla římské zákonodárné moci. Zaznamenané je, že město sice kypělo svým obvyklým každodenním ruchem, ale ve vzduchu vonícím již jarem bylo cítit podivné napětí, jehož příčinu znalo jen šest desítek zasvěcenců. Z háje prostírajícího se poblíž kurie v jedné chvíli zazněl pronikavý ptačí křik. Jacísi rozběsnění černí ptáci tam pronásledovali pěničku s vavřínovou snítkou v zobáčku. Přímo nad kopulí kurie ji dostihli a vrhli se na ni, létalo peří a rozervané, krvavé ptačí tělíčko dopadlo na dlažbu.

Ve večerních hodinách toho dne se diktátor, božský Gaius Julius Caesar, se svým tajemníkem a několika ozbrojenými otroky, oblečen v prosté občanské tóze, vypravil pěšky ze svého pontifikálního paláce do nedařlé vily Marka Lepida, kam byl pozván na večeři. Bez osobní stráže. Jako by si nepřipouštěl, že by ho někdo z odpůrců, o jejichž spiklencových úkladech leccos věděl, mohl za tmy přepadnout. Spoléhal se natolik na svou sílu a obratnost v zacházení s dýkou ukrytou pod šatem?

Měl výbornou náladu. Po srdečném uvítání hostitelovou rodinou se sami dva s Lepidem, doprovázeni tajemníkem, jemuž byl Caesar zvyklý diktovat záznamy, dopisy, příkazy a vzkazy, odebrali do jídelny. Pohodlně uvelebeni na lehátkách u stolu s pestrým výběrem služebnictvem příčinlivě servírovaných pokrmů, zapíjených hojnými doušky vína, v důvěrném rozhovoru o vnitropolitické situaci začali probírat, co se dá čekat od zítřejšího senátního zasedání. Caesar přitom chvílemi zaměstnával tajemníka okamžitými nápady, co komu nařídít či vzkázat. Zítra se nejméně na tři roky rozloučí s Římem, kde ho zastoupí Lepidus ve spolupráci s Markem Antoniem. Řeč se stočila k hrozbě atentátu, o němž si už

řadu dní šuškalo celé město. „Proč rázně nezakročit?“ tázal se Lepidus. „Pozatýkat všechny podezřelé! Ulomit hrozícímu meči hrot!“ Caesar otázku odbyl mávnutím ruky. Nechtělo se mu o tom hovořit. Za dva dny odjede z Říma, a Lepidus jako jeho zástupce ať se spiklenci naloží, jak uzná za nutné. Věštec Spurinna sice Caesarovi radil, aby si dával pozor na letošní idy, které připadají na zítřek, ale jemu se nechtělo zatěžovat si před odjezdem hlavu jinými starostmi než válečným tažením, jehož zahájení ho čekalo již za čtyři dny.

„Přesto buď ostražitý, božský Gaie Julie!“ nabádal ho Lepidus.

„Pcha,“ uchechtl se Caesar. „Kdybych se bál smrti, nemohl bych jít do války. Tam ji budu mít za zády každý den. Jsem na její blízkost už zvyklý.“

„Není smrt jako smrt,“ prohodil Lepidus. „Každá je jiná. Jaké bys, mimochodem, dával přednost, když už by tě měla dostihnout?“ Caesar se krátce zamyslel, než břitce odpověděl: „Nečekané a okamžité.“

V dobré míře odešel se svým doprovodem domů. Manželka Calpurnie už spala. Tiše ulehl vedle ní. Kolem půlnoci se podle Plutarchova líčení s úlekem probudil. Prudký závan větru totiž náhle rozrazil okna i dveře a do ložnice se zvenčí linulo bledé měsíční světlo. Opatrně zavřel okenice i dokořán rozchlípené dveře a znovu ulehl, tak aby nevzbudil Calpurnii ponořenou do hlubokého spánku. Snažil se znovu usnout, ale vyrušil ho tichý vzlykot. Manželka ve spánku plakala, zřejmě pod dojmem nějakého děsivého snu. Sám usnul až po delší době neklidným spánkem s ošklivými sny.

Časně ráno vstal a chystal se k odchodu do senátu. Calpurnia jen v lehké noční říze za ním přiběhla do koupelny, kde se po obvyklé osvěživé lázni ve studené vodě svěřil rukám svého osobního holiče a kadeřníka. Byla uplakaná a úpěnlivě ho prosila, aby zůstal doma. Zdál se jí hrozný sen. „Viděla jsem, jak se zřítíl štít našeho domu a tebe, Gaie, probodli nějaký pochopové mečem!“ Oblečen již do svého nachového roucha, červené boty na nohou, strnul na místě v zamyšlení. Plačící Calpurnia se mu věšela na šiji. „Nechod' nikam, Gaie, bohové nás varují!“

„To je divné,“ řekl, „mně se také zdálo něco, čemu nerozumím. Vznášel jsem se nad oblaky a snažil se podat ruku Jovovi. Nevím, co by to mohlo znamenat.“

Calpurnie se chvěla rozrušením. Caesar ji ještě nikdy neviděl v tak usouzeném, zbědovaném stavu. Povolali domácího věštce, aby jim vyložil, jaká znamení vyrozuměl z ranní oběti. „Ta nejhorší,“ odpověděl s truchlivě vážnou tváří. „Jsou předzvěsti nešťastných událostí.“

Caesara jeho slova utvrdila v pocitu, že jde o božská varování, která nelze nebrat vážně. Rozhodl se poslat pro Marka Antonia a požádat ho, aby dnešní zasedání senátu z moci konzula odložil.

Senát byl svolán do Pompeiovy velké zasedací síně. Jeho členové se sešli téměř v úplném počtu devíti set. Všichni už seděli na svých místech a s napětím očekávali příchod božského Julia. Jednací síně se začal zmocňovat neklid. Většina vycítovala, že se něco důležitého chystá, i když se nevědělo nic určitého. Proslýchalo se, že bude vznesen návrh přiznat Caesarovi královský titul v mimoitalských provinciích s právem nosit diadém kdekoli, na souši i na vodě.

Spiklenci podléhali nervozitě. Co se stalo, že stále nepřichází? Snad nebyl, u všech bohů, jejich záměr prozrazen? Pověřili Decima Brutu, Caesarova osvědčeného námořního velitele, aby se spěšně vypravil do Caesarova sídla a zjistil příčinu, proč se diktátor dosud nedostavil. Měl ho přesvědčit, že nemůže nechat čekat senátory, kteří se sešli na jeho pokyn k projednání důležitých věcí před jeho odjezdem.

Caesar mu sdělil, že nepříznivá znamení ho nutí zasedání odložit. „To není možné!“ zvolal rozčileně Brutus. „Cožpak se mohu vrátit do kurie a čekajícím senátorům oznámit, že mají jít domů a přijít znovu, až se tvé manželce Calpurnii a tobě, Imperátore, bude zdát něco příznivějšího? Chceš-li již shromážděné zasedání senátu odvolat, měl bys před ctihodné otce senátory předstoupit a sám jim svůj úmysl přednést a zdůvodnit.“ Po delší vzrušené debatě se dal Caesar přesvědčit. Řečeno slovy Philippa Vandenberg, „Byl si v té době vědom, že převážná většina je proti němu, a to nejen v senátě. Božský Julius se svému lidu odcizil, Římané mu již nerozuměli. K čemu by bylo dobré panovat světové říši bez poddaných? Historie učí, že bohové mohou být jen milováni nebo nenáviděni, trpěni jen zřídka. Co jiného muži rovnému bohům zbývalo než – tak jako ve snu – podat ruku Jovovi.“

Krátce předtím, než vstoupil do připravených nosítek s purpurovými závěsy, v atriu, vstupní hale sídelního paláce, spadla ze zdi jedna z plastik

předků. Později vyjde najevo, že toto zdánlivé zlé znamení způsobil úmyslně jeden z Calpurniiniých oddaných sluhů, aby pomohl své paní odvrátit pána od cesty do senátu.

Na ulici k Caesarovým nosítkům přistoupil jeden z přátel. V Římě usazený řecký učenec Artemidoros z Knidu. Podal mu papírový svitek s podrobným vypsáním všeho, co se mu podařilo zjistit o přípravách k atentátu. Naléhavě žádal, aby si Caesar okamžitě přečetl, co je tam napsáno. Gaius mu vřele děkoval a chystal se uposlechnout, ale v té chvíli jej oslovili další lidé, takže přečtení Artemidorova vzkazu pohříchu odložil na pozdější dobu. U nosítek se objevil věštec Spurinna, který ho nedávno varoval před březnovými idami. Caesar se neubráníl projevu spokojenosti, že věštba se nenaplnila. „Vidíš,“ zvolal na věštce, „březnové idy nadešly, a nic zlého se mi nestalo!“ Spurina nesouhlasně zamával rukama: „Neraduj se předčasně, pane, idy sice nastaly, ale ještě neskončily.“ Caesarovi ztuhl úsměv na rtech. Když před kurií vystupoval z nosítek, v sousedním amfiteátru se zrovna konaly gladiátorské zápasy, takže odtud zazníval vášnivý křik diváckých davů rozjitřených krvavou podívanou. Tříštil se o mramorové sloupy portálu senátních prostor, jimž vévodila Pompeiova socha, která byla po bitvě u Farsalu stržena, ale z Caesarova příkazu opravena a znovu postavena na své místo.

Před budovou čekající spiklenci Caesara licoměrně zdravili. Na schodišti ho uvítal spolukonzul Marcus Antonius, sličný statný muž, vynikající neochvějnou oddaností k imperátorovi. Decimus Brutus si uvědomil, že jeho přítomnost je vážnou překážkou chystaného atentátu. Konzul by Caesarovi určitě přiskočil na pomoc. Pod záminkou, že mu chce něco důležitého svěřit, ho proto spěšně odvedl stranou.

Caesar prošel sloupořadím kolem Pompeiovy sochy do jednací síně. Senátoři při jeho vstupu uctivě povstali a posadili se, teprve když zaujal své místo v zlatém křesle na mramorovém podstavci v čele sálu. Poté se začalo postupně dít, co bylo tajně domluveno. Škoda, že se Caesar nedostal k tomu, aby si přečetl Artemidorovo sdělení. Svitek zůstal zapadlý v opuštěných nosítkách. Odvíjející se drama popsal Appianos: „Spiklenci s ukrytými dýkami obklopili jako přátelský doprovod Caesara, který se usadil v křesle. Potom jeden z nich Tullius Cimber, před něj předstoupil a žádal, aby se směl vrátit jeho vypovězený bratr.“ Caesar váhal s odpovědí. Šlo o zarytého pompeiovice. Nakonec Cimberovu žádost s tímto

odůvodněním zamítl. Ostatní spiklenci se shlukli kolem a naléhavě žádali, aby žádosti vyhověl, dotýkali se ho a líbali mu ruce. Tu ho Cimber uchopil za purpurový plášť, jako by jej chtěl znovu naléhavě prosit, strhl mu ho z krku a táhl k sobě s křikem: „Nač čekáte, přátelé?“ Stržení pláště bylo smluveným znamením. Zezadu přistoupil k Caesarovi Publius Servilius Casca, roztrášený strachem z toho, co měl udělat. Povzbuzen upřenými pohledy hloučku, který se seskupil kolem, zvedl nakonec odhodlaně ruku s dýkou a bodl Caesara do krku či do ramene. Rána zasazená v nervozitě nebyla nijak hluboká. Caesar se se zasténáním otočil. „Zatracený Casco! Co to děláš?“ Hmátl po útočnickově dýce a pokoušel se mu ji vytrhnout z ruky. Snažil se přitom vstát z křesla, aby atentátníka srazil k zemi. Ten volal zoufale na pomoc svého bratra. To už se vzpamatovali z bázlivé strnulosti i ostatní a vrhli se s vytasenými dýkami a meči na Caesara, který se v rozčilení počal ohánět pěstmi. Bodali ho zběsile jeden přes druhého.

Celý zkrvavený rozrazil shluk vražedníků a rozběhl se k východu ze síně. Dostal se však jen k Pompeiově soše, kterou při zavravorání potřísnil krví prýstící mu z nespočetných ran. Když mezi pronásledovateli, kteří se hnali za ním, spatřil Marka Bruta, zvolal údajně, zdrcen jeho nevděkem: „I ty, můj synu?“ Vysílen úbytkem krve a zcela zmožen drtivým poznáním, že je obklopen tolika nepřáteli, které měl za přátele, a že mu nikdo nepřichází na pomoc, klesl na mramorovou dlažbu. A právě Brutus, který ho dostihl, mu v této chvíli bez nejmenších výčitek svědomí vrazil meč do břicha. Caesar v návalu sílící slabosti nadcházejícího umírání v tříštících se střepích vědomí shledával trpké poznání, že smrt, které doposud úspěšně unikal, ho přece jen dostihla. Ale i kdyby se jí to ani tentokrát ještě nezdařilo, jeho zklamání bylo tak velké, že by se mu stejně už nechtělo žít. Stačil si ještě cípem tógy přikrýt tvář. Už ani necítil, jak do něj ještě opožděně bodají ti, kteří to dosud nestihli učinit a nechtěli riskovat obvinění z opatrnického zajišťování nevinny nebo naopak upření podílu odměn za zásluhy.

Co se dělo dál? Výstižné líčení nabízí Adrian Goldsworthy v Caesarově životopise Život giganta: „Útok byl natolik náhlý a nečekaný, že se stovky senátorů ocitly zprvu v příliš velkém šoku, než aby někdo dokázal reagovat. Když byl čin dokonán a spiklenci stáli v neupravených oděvech, někteří zranění a všichni potřísnění krví, Brutus vyzval Cicerona, jenž nebyl do tajemství zasvěcen, aby se ujal vedení. V sále se však strhla

taková panika, že všichni ostatní senátoři včetně slavného řečníka Cicero prchali ven tak rychle, jak jen mohli. Ačkoli se jejich činu nedostalo takového přijetí, v jaké doufali, vyšli spiklenci, dosud opojení úspěchem, rovněž ven a zamířili vzhůru na Kapitol. Na tyči přitom nesli čapku, jakou si tradičně nasazovali osvobození otroci. Mělo to symbolizovat svobodu, kterou svým činem státu navrátili.“

Atentátníci, o jejichž činu Cicero prohlásil, že byl dílem mužných srdcí, ale pouze chlapeckého rozumu, zapomněli promyslet, co se má stát poté. Jak má být převzata moc. Neuvědomili si, že měli zneškodnit i diktátorovy výkonné orgány, konzula Marka Antonia a Caesarova zástupce Lepida. Oba se v první chvíli skryli ve svých vilách, ale nikdo je nezavil pravomoci, takže byli schopni zasáhnout do probíhajícího dění s využitím svých mocenských prostředků. Caesarova mrtvola měla být podle spikleneckých plánů původně hozena do Tibery, jeho jmění zabaveno a všechny jeho zákony a předpisy zrušeny. Atentátníci však z obavy před Antoniem a Lepidem nechali krví zbrocené tělo zavražděného diktátora ležet v kurii. Zdrčená Calpurnie později vyslala trojici otroků, kteří položili pánovu vychládající mrtvolu na nosítka a odnesli ji do paláce.

Naděje spiklenců, že Caesarova smrt vyvolá jásot a vděčnost lidu, se ukázala být velkým omylem. Řím se ponořil do napjatého ticha jako v omráčení. Brutus a Cassius se z Capitolu odebrali na Forum, aby z řečnické tribuny objasnili shromážděnému lidu důvody a význam svého činu. Ale dav nedával najevo žádné nadšení ani vděk.

Lepidus, který měl pod svým velením jednotky tábořící za městem, navrhl Marku Antoniovi, že vezme Capitol útokem a vrahy pozatýká. Antonius to odmítl, protože by tak Lepidus posílil své nadřazené postavení. Sám se soukromě se spiklenci dohodl na smířlivém řešení. Senát následujícího dne odhlasoval trvající platnost všech Caesarových zákonů a výnosů. Zároveň bylo schváleno usnesení, že Caesarovi bude uspořádán státní pohřeb 18. března na Foru.

Tak skončila strmě stoupavá životní cesta geniálního vojevůdce a státníka Gaia Julia Caesara v okamžiku, kdy dosáhl vrcholu slávy a moci. Byla to cesta muže z těch, kteří sice umírají jako všichni lidé, ale nepřestávají žít, dlouho, až nekonečně dlouho po své smrti. Ta jeho strmě stoupající cesta vzhůru ke hvězdám, provázená strhujícími ději, nepřestává již po dvě tisíciletí vzrušovat svět. Vydejme se po ní v jeho stopách.

KONEČNĚ SYN

Přicházel na svět ve stoleté, poněkud omšelé, ale stále ještě pohledné a pohodlně prostorné vile rodu Juliů. Ve vile s rozlehlou rozbujelou zahradou, plnou letitých stromů i okrasných keřů, s fontánami a mramorovými sochami, chráněnou cihlovou zdí. Stála na konci Ulice ševců v řemeslnické a kramářské čtvrti Subura, rozlezlé po úpatí pahorku Esquilinu. Porod byl v domě Juliů, jako v každé římské aristokratické rodině, slavnostní událostí, k níž se dostavilo plno pozvaných příbuzných, přátel a známých z patricijských vil, jimiž je terasovitě posázen svah Esquilinu až k vrcholu.

Za úmorného vedra, které dusí Řím, se hosté rozsadili porůznu v chladivém stínu cypřišů a pinií na mramorových lavičkách, měkce vyztlaných lehátkách, dřevěných sedačkách i v ozdobných křeslech, snaživě obsluhováni celým rojem otrokyň a otroků v krátkých tunikách. Pilně jim dolévají kampánské víno do stříbrných pohárů i chlazenou vodu do měděných měsidel k jeho ředění a nabízejí na mísách a podnosech ovoce i nejrozmanitější masité lahůdky v kořeněných omáčkách a lákavě vonící drůbeží pečení i všelike sladkosti a cukrovinky.

Do hlaholu rozjařených hlasů s výtrysky smíchu proniká horkem zmalátnělý štěbot ptáků a zurčení vodotrysku a z akátového loubí se nevtíravě linou sladké melodie vyluzované trojicí hudebníků. Splétají je ze souladných tónů flétny, loutny a šalmaje. Z nedalekého Fora Romana sem rušivě doléhá obvyklý každodenní halas. Přilétá i hašteřivý povyk ze sousedních několikapatrových činžáků, v nichž se tísní římská chudina, i pokřikování pasáků dobytka z lučiny prostírající se hned za zdí.

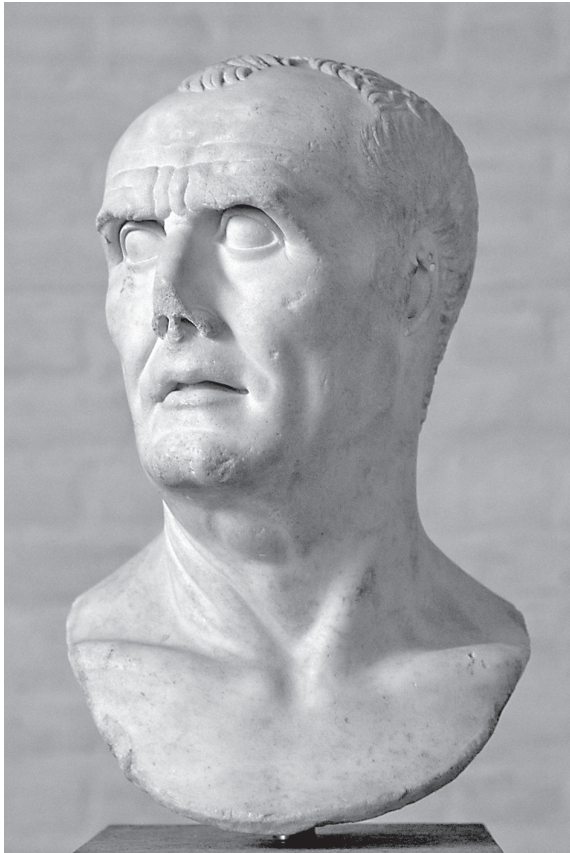
S napětím se čeká na zprávu z ložnice, kde ctihodná Aurelia, choť Gaia Julia Caesara, váženého magistrátního quaestora spravujícího městské finance, za pomoci porodní báby a v účastné přítomnosti hloučku nejbližších ženských příbuzných (neboť mužům včetně manžela je v těchto chvílích vstup přísně zapovězen), tety Julie a manželek bratranců, pod dohledem přivolaného lékaře s trpitelským úsilím a hlasitým sténáním naplňuje již potřetí v dosavadním průběhu svého manželství mateřský úděl. Po dvou dcerách, shodně pojmenovaných Julie s rozlišovacím přílastkem První a Druhá, se matka nyní upíná k naději, že tentokrát by

se jí mohl, ba dokonce měl už konečně narodit syn. Vždyť ženy nemají v Římské republice sebemenší naději, že by se mohly uplatnit nějak významněji než jako manželky a matky, popřípadě milenky veřejně činných mužů.

Aurelia, štíhlá a celkem hezká tmavovláška, s energicky modelovanou tváří, pochází ze zámožné a úspěšné, i když neurozené, plebejské rodiny Cottů. Její otec i děd byli svého času (v letech 144 a 119 př. n. l.) zvoleni do úřadu konzula s oprávněním následující rok se ve funkci prokonzula ujmout výnosné správy určené provincie. Téhož postavení mají možnost co nejdříve dosáhnout i tři její bratřanci senátoři Gaius, Marcus a Lucius Cottové. Aureliin nápadník Gaius Julius Caesar dobře věděl, jak výhodné bude pro něj pojmout Aurelii za ženu. Je sice příslušníkem vznešené patricijské rodiny, jejíž původ sahá až k bájnému Aeneovi, vůdci uprchlíků z Tróje, který byl údajně synem Anchisea, jinak zvaného Jules, a bohyně Venuše, ale vzdor starobylosti a polobožskému původu svého rodu se Juliové doposud nedomohli ani přílišného bohatství ani významnějšího společenského postavení. Sňatek s Aurelií, příslušnicí mohovité a politicky úspěšné plebejské rodiny Cottů, sliboval quaestoru Gaiovi Juliu Caesarovi kromě rozhojnění majetku i zlepšení vyhlídek na společenský vzestup. Vždyť plebejci, dožadující se vzhledem k své početnosti s nepominutelným důrazem a rozhodností větších práv a zvýšení podílu na moci, dosáhli počínaje rokem 367 př. n. l. výsady, že jeden z každoročně zvolených konzulů musí pocházet z plebejského rodu. Jedině plebejci se také mohou ucházet o značně důležitou funkci tribuna lidu, jichž se každý rok volí deset. Mají moc navrhopvat a vetovat zákony a svolávat shromáždění lidu. Ani Aureliinu otci nebylo jistě nikterak zatěžko svolit k jejímu sňatku s Gaiem Juliem, členem urozené rodiny, která sice neoplývá přílišným jměním ani zatím nevykazuje žádné větší politicko-mocenské úspěchy, ale patří nepochybně k vládnoucí nobilitě a spříznění s ní je zajisté slibné. Však otec Aureliina nápadníka zastával již úřad praetora, druhého nejvyššího úředníka v Římě, jednoho z osmi každoročně volených hodnostářů předsedajících soudům, které stíhají velezradu, zpronevěry, korupci, vraždy a jiné těžké zločiny, a jeho matka Marcia je dcerou Marcia Rexe, který byl praetorem v roce 144 př. n. l. Svou váhu pro rodinu dnešního hostitele má i příbuzenství s nejmocnějším mužem Říma, Gaiem Mariem, manželem jeho sestry Julie, který dnes rovněž

pocitl dům i rodičku svou přítomností. Proslavený vojevůdce, v tomto roce již popáté potvrzený v úřadě konzula, se dostavil v nezbytném doprovodu dvanácti liktorů, kráčejících všude před ním s odznaky jeho moci, svazky červeným řemením propletených prutů, z nichž trčí vyčnělé ostří sekery. Jsou zároveň i jeho tělesnými ochránci. I tady v zahradě se drží v jeho blízkosti, ale přitom dost daleko, aby se kolem něho mohli nerušeně shlukovat jeho ctitelé a stoupenci, k nimž patří snad všichni, kdo přijali pozvání do Caesarova domu. Vesměs straníci populárů.

Marius je muž přísného velitelského vzhledu s vysokým čelem, rozrytým vodorovnými vráskami a s impozantně tvarovanou lebkou, pokrytou

Gaius Marius

přilehlým porostem krátkých, silně prošedivělých řídkých vlasů. Zpod oblouků hustého obočí vyhlížejí pátravě bdělé, bystré oči, vyzařující rozhodnost a podmanivou vůli. Oděn v drahocenné bílé, kolmým rudým pruhem zdobené tóze, malebně zřasené, podkasané, na nohách červené sandály, kryjící nárt s řemínkovým kříženým šněrováním sahajícím až do půli svalnatých lýtek, sedí pohodlně usazen v zlaceném křesle, upíjí víno ze zlatého poháru a přitom zachmuřeně naslouchá švagrovi, který s využitím vzácné chvílky, kdy Marius osaměl, vymknuv se všeobecnému zájmu, přisedl, aby si mu polohlasem postěžoval. Nejspíš na to, že mu kdosi v senátu zlovolně odpírá právo účastnit se jednání, třebaže byl řádně zvolen jedním z dvaceti quaestorů a splňuje podmínku prokázání majetku ve výši milionu sestercí.

Marius odložil pohár a siláckou paží objal švagra kolem ramen.

„Je mi to jasné, Gaie. Někdo si nepřeje, aby se rozrůstal počet mých stoupenců v senátu. Ale tvá chvíle přijde. Ujišťuji tě. Během několika dnů budeš zvolen praetorem. Já se o to postarám. A jako druhý nejvyšší úředník Římské republiky vstoupíš do senátu uctivě vítán i těmi, kdo mě, a tím i tebe, nemají v lásce. Budou si přitom dávat bedlivý pozor, aby svou nelásku nedali seabeméně najevo. Dokonce se vynasnaží, aby jim ani nebyla vidět na očích. Jen dočkej času, Gaie a buď bez obav! Teď si tím nebudeme zatěžovat hlavu. Dnes máme důvod k radosti. Tebe tvá žena Aurelie tě učiní potřetí otcem a mě strýcem. Napijme se na její zdraví! Ať všechno proběhne tak dobře, jak si všichni přejeme!“

Hovor i smích v zahradě Juliových náhle utichá. I nástroje hudebníků se naráz odmlčely. Z atria vyběhla radostně vzrušená otrokyně. S rozpaženými rukama sbíhá po mramorových schodech a volá vysokým hlasem: „Syn! Syn! Je to syn!“

Za ní se na terase s balustrádou objevil řecký lékař v bílé tóze oděné přes modrou tuniku s cípem přehozeným přes levé rameno. S širokým úsměvem vousaté tváře přizvukuje.

„Ano, je to syn. Narodil se bez nejmenších komplikací. Radujme se vespolek!“ Na dotvrzení jeho slov se z nitra domu ozývá pronikavý dětský křik.

Propukl hlučný jásos. Hosté se překotně hrnou k šťastnému otci, aby mu blahopřáli. Gaius Julius, statný, tmavovlasý muž středního věku s mužnou sympatickou tváří, slzí dojetím. I když ví, že ho nyní ještě čeká

zvykový rituál, jehož vykonání mu teprve dovolí oddat se otcovské radosti zcela a naplno. Porodní bába omyje novorozeně vodou, položí je na mozaikovou podlahu vystlanou koberci a pečlivě prohlédne dětské tělíčko, aby zjistila, jestli je v dokonalém stavu, bez jakékoli vrozené vady či porodního poškození. Teprve potom je na rodičích, matce, a zejména otci, aby se vyslovili, zda dítě přijímají za své. Až poté je porodní bába zvedne a ukáže všem hostům, kteří už přispěchali do atria s fontánkou a bustami předků.

Otec, jemuž se splnila nejnáročnější tužba, oznamuje slavnostně rozechvělým hlasem, že jeho rodina se právě rozrostla o syna, jemuž podle rodové tradice bude dáno jméno Gaius, jaké od nepaměti přísluší prvorozeným synům rodu Juliů, a k jejichž jménu se od časů druhé punské války zásluhou hrdinského činu jednoho z předků připojuje přídomek Caesar. Onen Julius, jak se všeobecně ví, v jedné z bitev s Hannibalovými Puny, jíž se zúčastnil jako praetor v čele svých kohort, zabil punského bojového slona rozrážejícího jejich šik a rozdupávajícího vojáků. Vysloužil si tak přídomek Caesar, což je punský název pro slona.

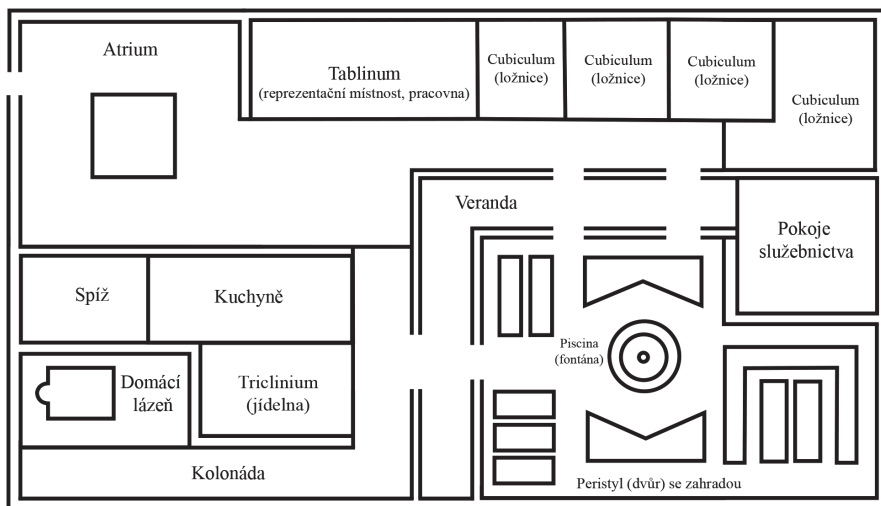
Určený otrok zatím již zapálil oheň na domácím oltáři se sochou bohyně Venuše, jež je v domě Juliů uctívána jako pramáti rodu. Všichni přítomní s očima upřenými na oltář polohlasně odříkávají zbožnou modlitbu k bohyni, aby nad novorozeným chlapcem držela ochrannou ruku.

Teprve potom se všichni opět odeberou do zahrady, kde se budou s náležitou nevázaností věnovat svým vytrvale naplňovaným pohárům a mísám i talířům s pestrou hojností pokrmů. Nyní již i s ženami, které se předtím účastnily porodu.

Tak proběhl den narození Gaia Julia Caesara. Tenkrát ještě pro všechny Římany kromě jeho rodičů docela obyčejný den, podle našeho kalendáře 13. červenec roku 100 př. n. l. (podle některých pramenů 101 př. n. l.). Podle tehdejšího římského datování to byl ovšem třetí den před idami měsíce Quintilis, tedy pátého měsíce římského roku, který začínal březnem, zvaným latinsky Marcus, roku 654 od založení Říma za vlády konzulů Gaia Maria a Lucia Valeria Flacca.

Narozeninové obřady však tímto dnem zdaleka neskončily. Po devíti dnech se v domě Juliů konalo neméně slavnostní lustracio, obřad očisty, jehož účelem bylo ochránit dítě před zlými duchy a zbavit je formálně

pomyslného znečištění, jež na něm ulpělo v procesu opouštění matčina lůna. K obřadu očisty děcka se titíž hosté, kteří před devíti dny slavili jeho narození, sešli již v noci k předepsaným úkonům. Konaly se oběti k poctě bohů, pozorování hvězd, jejich rozložení, jasu a pádů, zkoumání Siblylliných proctví, za rozbřesku pak sledování letu ptáků a proročování budoucnosti novorozence podle vzhledu vyvržených vnitřností obětních zvířat, z toho všeho se věštila budoucnost novorozeného syna Aurelie a Gaia Juliových. Všechny zjištěné úkazy a jevy nasvědčovaly, že dítě čekají úspěchy a sláva. Otec kolem útlého krčku dítěte upevnil tak řečenou bullu, zlatý přívěsek v koženém váčku, který bude jako symbol jeho rodové příslušnosti a stálá ozdoba svědkem jeho každoročního vyrůstání a postupného zrání. Toho dne také dostalo dítě jméno Gaius Julius Caesar, které bylo zapsáno do seznamu občanů Říma.

Půdorys římského domu

SOUMRAK REPUBLIKY

V době, kdy se Gaius Julius Caesar narodil, bylo římské republice čtyři sta let. Z někdejšího městského státu se za tu dobu stala světová velmoc zahrnující kromě Itálie Sicílii, Korsiku a Sardinii, Předalpskou i Zaalpskou Galii, Bližší a Vzdálenější Hispánii, někdejší kartaginskou říši proměněnou v provincii Afrika, provincii Illyricum, Makedonii a provincii Asia. Ať již kdo z věstců v době Caesarova narození pronesl cokoli o jeho budoucnosti, začaly se právě tehdy v obrovité mocenské stavbě Římské republiky objevovat varovné praskliny. Zabředala do prohlubující se krize, která aniž to kdo tušil, směřovala k událostem, jež Caesarovi jednou, až dosáhne zralého věku, otevřou cestu k nejvyšším vrcholům pozemské slávy a moci. Přinesou mu však zároveň i obyčejné lidské štěstí? Leda pokud by sláva a moc byly pro něj štěstím. Ale to nikdy není předem jisté. Uvidíme. Tu otázku nezodpoví nikdo jiný než on sám.

Jisté je, že již na konci 2. století př. n. l. republikánská ústava, šitá kdysi na míru městskému státu Řím, přestávala postačovat k tomu, aby se do ní vtěsnilo ze staletých výbojů vzešlé římské impérium s tisíci městy a miliony lidí různých ras a národů.

V jeho centru, na Apeninském poloostrově a na Sicílii, vyvstávaly nebetyčné společenské problémy. Vznikala tu rozsáhlá pozemková vlastnictví zahrnující nezměrné lány polí a pastvin, obhospodařovaných statisíci bezprávných otroků. Jejich majitelé jako nenasytí dravci pohlcovali drobná hospodářství živořících svobodných rolníků, kteří pak zbaveni obživy, odcházeli do měst, především do bezmála milionové metropole Říma. Tam vytvářeli nadmíru početnou vrstvu chudiny žijící ze státních peněžních a potravinových podpor, z milodarů soucitných boháčů, řádného i pokoutního obchodování, ale živících se i obyčejnou žebrotou, ba i krádežemi, lupičstvím, placenými násilnostmi i vraždami. Mnozí z nuzujících zemědělců nechávali hospodaření v rukou žen a odrostlejších dětí a sami hledali uplatnění ve vojsku, kde jim kynul jistý žold ve výši dvou obolů denně a k tomu podíl na kořisti, ovšem často i zmrzačení či dokonce smrt. Četné války zemi sice ochuzovaly, ale zároveň byly vydatným zdrojem peněžních i majetkových zisků pro stát i vojevůdce, správní úředníky v dobytých zemích, obchodní i výrobní

podnikavce a římskou nobiletu. Přílivem válečných zajatců rostl až neúnosně počet i cena otroků, kteří byli lacinou pracovní silou, ale zároveň se stávali ve své rostoucí početnosti a síle nebezpečným zárodkem společenského napětí hrozícího explozí.

Roku 138 př. n. l. vyděsila Římany zpráva, že na sicilských velkostatech vypukla ozbrojená vzpoura otroků. Vraždí své pány, jejich šafáře, správce i dohlážitely a pohůnky, znásilňují jejich ženy, drancují a zapalují jejich sídla. Nakonec i v samotném Římě se více než stovka zvlčilých otroků srotila k rebelii a se zbraněmi v rukou si začala násilnostmi vybíjet svou rozběsněnou nenávist k utlačovatelům. Městská stráž musela proti nim zakročít v plné síle a v zuřivých bojích s nimi nakonec krvavě zúčtovala. Nikdo ze vzbouřenců nebyl ponechán na živu. I na Sicílii byli všichni otročtí povstalci v krutých bojích nakonec roku 132 př. n. l. pozabíjeni.

Ale bouřili se i svobodní obyvatelé provincií vykořisťování a znerovnoprávnění Římem. I přímo v metropoli řadoví občané projevovali čím dál hlasitěji nespokojenost s nadvládou zkorumpované vrstvičky neschopné smetánky, která s použitím intrik, podvodných machinací, podplácení voličů, úředníků a soudců, majetkovými rekvizicemi a najímáním ozbrojených band a zabijáků k zastrašování a odstraňování politických odpůrců, ovládala město i stát.

V řadách obyčejných lidí, plebejců, se počali ozývat nespokojenci žádající radikální nápravy poměrů. Jejich čím dál rozezlenější hlasy neodbytně pronikaly k sluchu vládnoucí elity. V roce 133 př. n. l. Tiberius Sempronius Gracchus, jeden z deseti každoročně volených tribunů lidu, využil svého postavení k prosazování reformy sledujících odstranění nejkřiklavějších nepravostí.

Gracchus pocházel z vysoce vážené rodiny. Byl díky matce vnukem slavného vojevůdce Scipiona Africana a synem cenzora, který dokonce dvakrát zastával úřad konzula, což jeho osmadvacetiletému synovi otevřelo dveře do senátu ve funkci tribuna lidu, a tím i cestu k dalšímu kariérnímu vzestupu. Zaujal ho vžitý způsob, jak se nakládalo s veřejnou půdou konfiskovanou poraženým nepřátelům. Podle zákona měla být rozparcelována na menší díly k uspokojení chudých či zcela nemajetných zájemců. Ve skutečnosti se však většina půdy stávala majetkem latifundistů, kteří ji skupovali. Tiberius Gracchus předložil senátu

návrh zákona, stanovícího 1000 jiter (jedno jitro se rovnalo dnešní míře 0,253 ha) půdy jako přípustnou rozlohu pozemkového majetku jednotlivých vlastníků. Chtěl jím omezit dosavadní možnost libovolného rozšiřování velkostatků a nezřízeného obohacování boháčů, kteří získávají přidělové pozemky často i nekalými způsoby do svého vlastnictví. Půda přesahující určenou hranici měla být majitelům odnímána a rozdělována bezzemkům. Měli tak dostat příležitost k zlepšení životních podmínek a k společenskému vzestupu, který by jim umožnil i majetkově limitované plnění základní občanské povinnosti či spíše práva být povolán k dočasnému výkonu vojenské služby podle potřeb státu. Část senátorů s návrhem souhlasila s vědomím jeho společenské prospěšnosti, ale více bylo těch, kteří jej příkře odmítali, neboť sami patřili k majetníkům nadměrné rozlohy polností a pastvin a důvodně se obávali pozemkových konfiskací. To se zejména týkalo mnoha takzvaných equitů, jezdců, jak se nazývali příslušníci nižší šlechty, jakýsi předobraz středověkého rytířstva, kteří měli v senátu rozhodující většinu.

Tiberius Gracchus, tvrdohlavě usilující o prosazení svého návrhu zákona proti většinovému senátu, se již předtím nezdráhal porušit platné právo. Nejdříve zařídil sesazení tribuna Octavia, který se stavěl kategoricky proti jakýmkoli pozemkovým reformám. Poté se postaral, nejspíš uplacením voličů, aby byl zvolen do této funkce místo něho. Přestože se stal tribunem s právem účasti na zasedáních senátu a hlasování o jeho usneseních, nedařilo se mu zlomit odpor proti reformám, o jejichž nezbytnosti byl přesvědčen. Nemínil však na jejich schválení rezignovat. Učinil něco, s čím jeho odpůrci v senátních lavicích nepočítali, neboť žádný tribun se doposud nikdy vůli senátu tímto způsobem nevzepřel. Oznámil plénu, že vzhledem k nepochopení, na něž se svým návrhem narazil, rozhodl z pravomoci tribuna lidu svolat lidové shromáždění a předložit mu zamítnutý návrh k posouzení.

Zprávy o hlasování v senátu pronikly na veřejnost a vyvolaly pohoršení. V ulicích i na Foru Romanu propukaly vášnivé hádky a docházelo i ke rvačkám mezi stoupenci a odpůrci senátu. Těch druhých bylo zjevně víc, neboť klesající výnos obchodů i řemesel, nedostatek potravin a rostoucí všeobecná chudoba doléhaly již téměř na každého z obyčejných lidí. Příslušníci všech sociálních vrstev obyvatel Říma, kromě boháčů, přišli v hojném počtu na Martovo pole podpořit tribuna Tiberia Graccha,

kterého, díky jeho navrhovaným reformám slibujícím prospěch chudým, počali pokládat za svého. Když Tiberius z dřevěného pódia zvucným hlasem přečetl mnohatisícovému davu jednotlivá ustanovení zákona, sklidil bouřlivý souhlas. Jeden z dalších devíti tribunů vyběhl rozčileně na tribunu a rozmáchlými gesty se dožadoval ticha, aby mohl promluvit.

„Lide římský,“ zvolal. „tento zákon, který jste právě schválili, škodí rozvoji rolnického hospodaření. Hrozí přivodit pokles výtěžků z půdy, jež připadal rolníkům neznalým svého díla a hrubě nezkušeným v jeho provozování, takže budou stěží schopni ze svých nepatrných přidělených polí uživit sebe a své rodiny. Jakožto tribun jej z toho důvodu zamítám, takže váš souhlas ztrácí platnost!“ Tribunova poslední slova již přehlušil burácivý výbuch protestů, výkřiků nesouhlasu a nadávek.

Do popředí pokročil Tiberius Gracchus. Vřava rychle ustávala. Každý chtěl slyšet, co jim nyní poví on, muž, který si získal jejich důvěru.

„Úřad tribunů,“ zvolal nejsilnějším hlasem, jakého byl schopen, „byl zřízen z vůle římského lidu, aby právem veta zabraňoval schválení zákonů, které odporují jeho zájmům. Tribun, který využívá své pravomoci, aby naopak mařil zákony lidu prospívající, se zpronevěruje svému poslání a já se táži tohoto shromáždění, zda mu nadále přísluší právo být tribunem lidu.“

„Nepřísluší,“ ozývalo se z davu. „Pryč s ním! Nechceme takové tribuny!“

„Navrhuji, aby byl rozhodnutím tohoto shromáždění svého úřadu zbaven. Kdo souhlasí, nechť zvedne ruku.“

Z tisíců hrdel se rozezněly rozjitřené výkřiky rozhodného souhlasu a nad tmavou hladinou hlav vyrostl les vztyčených paží.

Gracchův zákon byl pravomocně schválen. Veřejná půda, to jest pozemky odňaté ve vzdálené i nedávné minulosti nepřátelům Říma, měla být nyní jako veliký koláč rozkrajována na části, jimiž, budou obdarovávaní ti z bezzemků, kteří budou uznáni za hodné přidělu půdy z tohoto zdroje. Stovkám nemajetných Římanů, kteří se doposud živili z ruky do úst, se nabízela příležitost získat životní jistotu. Tribun Tiberius Sempronius se rázem stal nejoslavovanějším a také nejvlivnějším mužem Říma. Obdiv a přízeň lidových mas mu zaručovala nedotknutelnost vůči jeho odpůrcům a vyloženým nepřátelům. Kdo jiný než on mohl také stanout v čele mechanismu zajišťujícího uskutečňování přijatého zákona?

Rozhodovací pravomoc při rozdělování pozemků byla usnesením lidového shromáždění svěřena trojici komisařů. Prvním byl samozřejmě sám Tiberius Sempronius, druhým jeho mladší bratr Gaius a třetím Tiberiův tchán. To vyděsilo senátory. Co vlastně má za lubem tento tribun tribunů, který si přisvojuje hlavní slovo v tak závažné a dalekosáhlé věci, jako je přiděl půdy ovlivňující veřejné mínění. Vyvolává tak nedůvěru, ba odpor k senátu. Jeho zveřejněné rozhodnutí kandidovat i pro následující rok 132 př. n. l. svědčí o tom, že si chce pojistit získané zplnomocnění. Zřejmě prahl po tom, aby se chopil vlády nad Římem jako všemocný král. To přece republika nesmí připustit. Někteří z Gracchových stoupců čím dál více popřávali sluchu pomlouvačným klevetám šířeným Tiberiovými závistníky, rivaly a nepřejícníky i uvědomělými, sociálně motivovanými zásadními odpůrci. Jeho stoupců a příznivců ubylo i tím, že se po přidělení půdy odstěhovali z Říma a nedalo se počítat ve volbách s jejich hlasy. Zpráva antických historiků Eutropia a Festa potvrzuje smrákání nad Gracchovou hlavou: „Když si potom chtěl prodloužit svou pravomoc, vyšel na veřejnost, přestože znamení byla nepříznivá, krácel na Kapitol a rukou ukazoval na svou hlavu a tím gestem svěřoval svůj život do rukou lidu. Nobilové si jeho gesto vyložili tak, jako by se dožadoval královského diadému.“ Napětí sílilo. Skupina senátorů, z nichž nejhroliivěji se dával slyšet Tiberiův bratranec Scipio Nasica se dožadovala, aby se proti Gracchovu mocenskému komplotu konečně již zakročilo. Jeden přes druhého žádali konzula Mucia, který toho dne předsedal senátnímu rokování v chrámu na Kapitolu, aby dal přítomného Graccha zatknout a postavit před soud jako škůdce republiky.

Konzul povstal, dotčen neurvalostí naléhání. „Odmítám podřizovat se požadavkům, abych porušil nedotknutelnost senátora, který je zároveň tribunem lidu!“

„V tom případě senát přestává být senátem!“ vykřikl zlostně Nasica. „A já jako senátor si tu připadám zbytečný.“ Tiberius Gracchus jej ze svého místa provrtával ostrým pohledem zpod nasupeného obočí, jeho tvář si však zachovávala výraz nedotčené sebejistoty a povzneseného klidu. Nasica vyskočil ze svého místa a uličkou mezi lavicemi se prodíral k východu z chrámové síně s výkřiky: „Nebudu tady! Nejsm ovce!“ Jeho stoupcenci ho překotně následovali. Sín se rozhlučela projevy nesouhlasu i rozpaků z narušení jednacního řádu. Konzul vybízel rozčilené senátory

ke klidu a k zachování pořádku. Ozývaly se hlasy odsuzující nemístnost Nasicova jednání, které je protiústavním popřením svobodné výměny názorů. Povstal i Tiberius, odhodlán zasáhnout do vzrušené debaty. Vtom do síně pronikl zavřenými dveřmi zvenčí hluk a zdivočelé hlasy. Dveře se rozlétlly a do síně vtrhla skupina rozlícených demonstrantů z davu, který se shromáždil před senátem spolu s výtržníky vyhledávajícími každou příležitost k násilí. Když mezi ně po schodech seběhli revoltující senátoři vedení Nasicou a vysoptili mezi nimi ze sebe své rozhořčení nad bezzubou neschopností senátu a neochotou konzula čelit zvůli Tiberia Graccha, vzplanuly divoké vášně. Senátoři se přidali k rozlíceným horlivcům a vedrali se spolu s nimi zpět do zasedací síně. Neurvalci se mezi sedadly hrnuli rovnou k senátoru Gracchovi. Jeho odpůrci se spěšně klidili do pozadí, zatímco stoupcům mu spěchali na pomoc. Útočníci je surově napadli pěstmi, obušky i holemi, dokonce i noži. Hned několik se jich s krvavým zraněním zhroutilo k zemi. Sín se naplnila křikem, supěním a hlukem bitky, Gracchus se odhodlaně bránil holýma rukama. Dva tři násilníky odrazil pěstmi, jednoho povalil na zem, ale další se na něj vrhali s výkřiky: „Zabte ho!“ Kdosi z nich ho vši silou udeřil ho hlavy ulomenou nohou z konzulského křesla. Zřetelně bylo slyšet prasknutí lebeční kosti a Gracchovo bezvládné tělo se v proudu krve kácelo na podlahu. Někdo se k němu shýbl a zvolal vítězně: „Je po něm!“ Několikery ruce se chopily nohou zavražděného tribuna a vlekly jeho zkrvavenou mrtvolu ze síně. Účastníci vraždy se chtěli pochlubit davu. Senátor Nasic se zhrozil. Tohle se nemělo stát. Snad ještě nikdy v historii Říma se nepříhodilo, aby se politická debata v senátu proměnila v bezuzdné násilnosti a ubíjení senátorů. Někdo ze senátorských lavic volal zničeným, osípalým hlasem: „Ničemové! Sprostí vrazi! Takhle se odvděčujete těm, kteří mysleli na vaše dobro! Bohové vás...“ Muž nestačil dokončit svou obžalobu. Klesl mezi lavice omráčen holí. Vzdemutá vlna nenávisti však přece jen opadala. Zvířecí krvelačnost se nasytila, v hlavách se probouzel střízlivý rozum. Hloučky výtržníků odklízely mrtvé a těžce raněné. Bylo jich víc, než aby se spáchané násilí dalo vysvětlit a omluvit před lidovým shromážděním. Všechny oběti i s mrtvolou tribuna na kárách dopravili k Tibeře, naházeli je do vody a hleděli zmizet, dříve než městský praetor zahájí vyšetřování, co a jak se sběhlo a kdo je pachatelem vražd. Aedil Lucretius osobně hodil Gracchovo tělo do Tiberu.